

חליל דוחה שבת ויום טוב ונ ע"ב "תנו רבנן" - נא ע"א "המשוררים בכלי"

בהקרבת הקורבנות הלוויים בנוסף לשירה בפה (אמירת "שיר של יום" ר"ה לא ע"א) היו מנגנים בנבלים, צלצל וכינורות (רש"י ר"ה "ולא היה ערכין ע"א). בשלוש עשר ימים בשנה נוסף החליל, כאשר שנים עשר ימים החליל שימש כ"שיר של קרבן" (בשחיטת הפסח בעת אמירת ההלל בפסח ראשון ובפסח שני, בניסוח היין בתמיד של שחר ובין הערביים של יום טוב ראשון של פסח, שבועות ושמונת ימי חג הסוכות. משנה ערכין שם), ובשמיני עשרת שימש כ"שיר של שואבה" לנגן ולעשות שמחה יתירה, לחיבוב המצווה. נחלקו רבי יוסי בר יהודה וחכמים האם החליל דוחה את השבת ויו"ט, וביאר רב יוסף שחלקו ב"שיר של קרבן" (אבל ודאי ב"שיר של שואבה" לכו"ע אינו דוחה), ורבי ירמיה בר אבא ביאר שחלקו ב"שיר של שואבה" (אבל ודאי ב"שיר של קרבן" דוחה שבת ויו"ט). רב יוסף מנסה להוכיח את דבריו ממחלוקת אחרת של רבי יוסי בר יהודה עם רבי, האם עיקר שירה בפה או בכלי? הגמרא דוחה את השוואת רב יוסף בין המקורות בשני אופנים, ולבסוף דוחה את שיטתו.

כיוון שתוך כדי הדברים התעסקה הגמרא בדיון האם עיקר שירה בפה או בכלי, מנסה רב פפא להעמיד את המח' הזו במחלוקת תנאים אחרת. הגמרא דוחה זאת, ולבסוף תסביר מהו עיקרה של כל דיעה מן הכתובים.

משנתנו

החליל (היו מנגנים בו בחג הסוכות במקדש כל הלילה, על המדרגות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים) חמשה ימים או וששה ימים - זהו החליל של בית השואבה (בכל ערב בגלל ניסוח המים היו מנגנים בחליל להרבות שמחה, כפי שכתוב "וּשְׁאֵבָתָם מִיַּם בְּשִׁשׁוֹן" (ישעיהו יב, ג), אך כיוון שהחליל אינו עבודה במקדש, שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב (אם יו"ט חל בשבת - ניגנו שישה ימים מתוך שבעת ימי החג, ואם לאו - פעמים נדחה החליל מפני השבת ומפני יום טוב - ולכן ניגנו חמשה ימים).

ברייתא

החליל דוחה את השבת (וכ"ש את יום טוב. שיום טוב איסורו פחות משבת) - דברי רבי יוסי בר יהודה, וחכמים אומרים: אף יום טוב אינו דוחה (וכ"ש שאסור בשבת).

ברייתא

כלי שרת שעשארן של עץ: רבי פוסל, ורבי יוסי בר יהודה: מכשיר.

מנחות פב ע"א

המשנה מעמידה שקורבן פסח בא מן החולין, ומייתור הפסוק בפסח "צאן ובקר" לומדים לכל הקורבנות חובה (תודה או שלמים) שיש להביאם מן החולין, ולא מן הקדוש, כמעות מעשר שני. מקשה הגמרא: ופסח (דורות) גופיה מנא לן (שבא מן החולין)? דתניא: רבי אליעזר אומר: נאמר פסח במצרים ונאמר פסח לדורות, מה פסח האמור במצרים לא בא אלא מן החולין (שהרי עשו אותו ביציאתם ממצרים ועדיין לא התחייבו בכניסתם לארץ במעשרות, ואין לפסח כלל אפשרות להיות מן הקדוש) אף פסח האמור לדורות לא בא אלא מן החולין. אמר לו רבי עקיבא: וכי דנין אפשר (פסח דורות שניתן לקנותו מן המעשרות) משאי אפשר (פסח מצרים שלא היה כלל בתקופתו מעשרות)!!

ברייתא ערכין ע"ב

אבוב (חליל. שקולו "חלי" מתוך בארמית) לשמוע) היה במקדש, חלק היה, דק היה, של קנה (עשוי מעץ) היה, ומימות משה היה. צוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב, נטלו את צפוי והיה קולו ערב כמות שהיה.

רב יוסף: נחלקו ריב"ז וחכמים דווקא ב"שיר של קרבן", לדעת ריב"ז עיקר שירה בכלי, לכן חלק מהקרבת התמיד הינו השיר בכלי, וכפי שהתמיד דוחה שבת (שזוהי עבודת היום במקדש, אל"פ ששוחט בשבת. יומא מו ע"א) - השיר שלו דוחה שבת (אל"פ שגזרו לאסור השמעת קול בשבת, שמא ישבר הכלי ויתקנו בשבת. עירובין קד ע"א). לדעת חכמים עיקר שירה בפה וכיוון שהחליל נועד להנעים את שירת הלוויים אך הוא עצמו אינו עבודה, אינו דוחה את השבת. לכו"ע החליל ב"שיר של שואבה" אינו דוחה את השבת ויו"ט, שנגינתו הינה רק לחיבוב המצווה.

הסברת יסוד המחלוקת בין ריב"ז לחכמים נעוץ בדיון "האם עיקר שירה בפה או בכלי", נסמכת על מח' אחרת בין ריב"ז לרבי, שגם שם יסודה בדיון זה: ריב"ז סובר שעיקר שירה בכלי, ולכן ניתן ללמוד מאבוב שנעשה בתקופת משה שהיה עשוי מקנה (כיוון שקולו נעים. ערכין שם), ואע"פ שהיה עשוי מעץ נחשב ככלי - לכן כל כלי השרת שעשארן מעץ כשרים (וממילא זה יסוד במחלוקתנו בברייתא, שלריב"ז עיקר שירה בכלי ולכן דוחה שבת ויו"ט). רבי סובר שעיקר שירה בפה, ולא ניתן ללמוד מהאבוב של משה, כיוון שאינו נחשב ככלי שרת (שהרי השירה בפה), אלא לבסם קול שירת הלוויים גרידא.

לכו"ע (לריב"ז ולרבי בברייתא) עיקר שירה בכלי (ולא ניתן להשוות מח' זו לדיון העקרוני), ונחלקו האם דנים דבר שאפשר (שניתן להיעשות) משאי אפשר, כמח' רבי אליעזר ורבי עקיבא במנחות. ריב"ז סובר דנים דבר שאפשר משאי אפשר, לכן ניתן ללמוד מאבוב של משה לשאר כלי מתכות להכשירן בעץ. רבי סובר אין דנים דבר שאפשר משאי אפשר, וכיוון שלא ניתן לעשות את אבוב של משה ממתכת אלא רק מעץ כמוכח בערכין, לא ניתן ללמוד ממנו לשאר כלי עבודה שבמקדש שניתן לעשותם מעץ וממתכת (ולכן לומדים מהמנורה שעשויה ממתכת לשאר כלי עבודה).

לכו"ע (לריב"ז ולרבי בברייתא) עיקר שירה בפה (ולא ניתן להשוות מח' זו לדיון העקרוני. א"א ללמוד מהאבוב של משה לשאר כלי שרת, כי לכו"ע אין דנים דבר שאפשר מדבר שאי אפשר), ונחלקו כיצד יש ללמוד את הפסוק במנורה, שיש בו מעין חזרה על הנאמר. רבי סובר דנין את הפסוק באופן של "כלל ופרט וכלל - אין בכלל אלא מה שבפרט": "וְעִשִּׂיתָ מְנֹרֶת", כלל, "זָהָב טָהוֹר" פרט, "מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה" (שמות כה, לא) כלל. הרי שהפרט מלמדנו מתכת (זהב), הרי שהכלל שהמנורה צריכה להיעשות ממתכת (וכן נלמד לכל כלי השרת שיהיו עשויים ממתכת). ריב"ז סובר דנין את הפסוק באופן של "ריבוי ומיעוט וריבוי - ריבה הכלל": "וְעִשִּׂיתָ מְנֹרֶת" ריבוי, "זָהָב טָהוֹר" מיעוט, "מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה" ריבוי. הרי שהמיעוט מלמדנו מתכת (זהב), אך הריבוי לבסוף ריבה את כל החומרים, אף שאינם דומים למתכת, אך כיוון שישנו מיעוט בפסוק נלמד למעט שאסור לעשות כלי שרת מחרס שהוא הפחות שבכלים. ולכן נלמד מהמנורה שכשרה בעץ לכל כלי השרת שכשרים בעץ).

משנה ערכין י ע"א

[המכים בחליל] ועבדי כהנים היו, דברי רבי מאיר.
 רבי יוסי אומר: משפחת בית פגרים ובית ציפרא מ(העיר) עמאום, ומשפחות אלו היו ישראליות מיוחסות, ולכן היו משיאין לכהונה.
 רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: לויים היו (אבל ישראלים פסולים לכך).

רב פפא: נחלקו התנאים במשנה האם עיקר שירה בפה או בכלי. לרבי מאיר עיקר שירה בפה, וממילא אין הניגון בכלי חשוב כחלק מהעבודה במקדש, וניתן שעבדים ינגנו. לרבי חנינא בן אנטיגנוס עיקר שירה בכלי, ולכן חובה שרק הלויים ינגנו.

אם עיקר המח' האם עיקר שירה בפה או בכלי, דעתו של רבי יוסי אינה ברורה, אם לדעתו עיקר שירה בפה - גם עבדים יכולים לנגן, ומדוע אמר דווקא ישראלים מיוחסים? ואם לדעתו עיקר שירה בכלי - כיצד בכלל ישראלים יכולים לנגן, כאשר רק לויים כשרים לכך?

לכו"ע תנאי המשנה עיקר שירה בפה, ואף עבדים כשרים בכך. ונחלקו התנאים כיצד הייתה למעשה העבודה במקדש.

אם זו מחלוקת במציאות, מדוע הובאה מחלוקת זו במשנה אם אין לה שום נפקא מיניה להלכה, "מה שהיה - היה"?

נחלקו התנאים האם העבודה שאדם היה בדוכן מנגן בחליל מעידה עליו שנבדק בידי הממונים על העבודה במקדש ונמצא: רבי מאיר - לא מעיד דבר, שאף עבדים מנגנים. רבי יוסי - שהינו ממשפחה מיוחסת. רבי חנינא בן אנטיגנוס - שניתן להעניק לו מעשר ראשון, שבועדות הינו לוי מיוחס (ונוהרו מלתת לישראלים לנגן, מחשש שמא יתנו להם מעשר ראשון).

ברייטא

שיר של שואבה דוחה את השבת - דברי רבי יוסי בר יהודה, וחכמים אומרים: אף יום טוב אינו דוחה.
 נחלקו ב"שיר של שואבה", אך ב"שיר של קרבן" לכו"ע דוחה את השבת.

האם דוחה חליל את השבת ויום טוב?

	שיר של שואבה	שיר של קרבן	
רב יוסף	לכו"ע אינו דוחה את השבת ויום טוב (הנגינה היא לחיוב המצווה)	ריב"י - דוחה אפי' שבת. חכמים - לא דוחה אפי' יו"ט.	
רב ירמיה	ריב"י - דוחה (שמחה יתירה דוחה אפי' שבת). חכמים - אינו דוחה	לכו"ע דוחה את השבת ויום טוב (הנגינה היא חלק מהעבודה)	
ברייטא	ריב"י - דוחה. חכמים - לא דוחה.	דוחה (דיוק. וניתן לפרש מח' לריב"י דוחה. לחכמים לא דוחה)	
משנה	אינו דוחה (לחכמים)	דוחה (דיוק)	

רב ירמיה בר אבא: נחלקו ריב"י וחכמים דווקא ב"שיר של שואבה", לדעת ריב"י שמחה יתרה גם דוחה את השבת (שהינה שמחה של מצווה, ואיסור ניגון בחליל הוא איסור דרבנן בעלמא, ואין איסור שבות במקדש). לדעת חכמים שמחה יתירה אינה דוחה את השבת. לכו"ע החליל ב"שיר של קרבן" דוחה את השבת ויו"ט, שנגינתו הינה חלק מעבודת המקדש.

שיטתו של רב יוסף הטוען שלכו"ע אין "שיר של שואבה" דוחה את השבת, קשה מהברייתא שבה סובר רבי יוסי בר יהודה ש"שיר של שואבה" דרב יוסף, תיובתא.

שיטתו של רב יוסף הטוען שב"שיר של קרבן" נחלקו החכמים, קשה מהדיוק שניתן לדייק מהברייתא שבה לכו"ע "שיר של קרבן" דוחה את השבת? אם כך קשה לרב יוסף שתי קושיות על דבריו, הן על דבריו ב"שיר של שואבה" (מדברי הברייטא), והן על דבריו ב"שיר של קרבן" (מדיוק הברייטא)?

ניתן לתרץ את שיטת רב יוסף: הדיוק מהברייתא איננו נכון, וכשם שחלקו בברייטא ב"שיר של שואבה" כך חלקו ב"שיר של קרבן" (והיא כשיטתו של רב יוסף), ומדוע הברייתא שנתה דווקא "שיר של קרבן" ולא את "שיר של שואבה"? להודיעך כוחו של רבי יוסי בר יהודה, שאפילו בניגון הקשור לקורבנות פוסק שאינו דוחה שבת.

מיהו התנא של משנתנו? רבי יוסי בר יהודה - לא ייתכן, כיוון שאמר מפורשות בברייטא "שיר של שואבה דוחה את השבת". אלא מוכרח שמשנתנו כרבנן - מכאן משמע שהם סוברים ששיר של קרבן דוחה את השבת? תיובתא על רב יוסף שתי קושיות, תיובתא.

משנתנו

זהו החליל של בית השואבה שאינו דוחה, לא את השבת, ולא את יום טוב.
 "שיר של שואבה" החליל אינו דוחה, אך ב"שיר של קרבן" החליל דוחה את השבת.

טעם החולקים האם עיקר שירה בפה או בכלי?

שירה בפה	שירה בכלי	הפסוק
עיקר השירה "שיר ה'" היה בפה, וצורפו הכלי שיר להנעים את שירת הלויים שבפה	משמע ששיר ה' מושר ע"י כלי נגינה של המלך (והוא חלק מהעבודה)	"וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ הַעֲלֵה הָעֵלָה לְהַמְצִיחַ וּבַעֲת הַחֹל הָעוֹלָה הַחֹל שִׁיר ה' וְהַחֲצִצְרוֹת וְעַל יְדֵי כָּלֵי דָוִד מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל" (דה"ב כט, כז)
לא כתוב "כלים" בפסוק, משמע שהשירה הייתה בפה (החוצרות והמצלתיים אינם כלי שיר, אלא לתקיעות התמידים והמוספים).	המחצצים והמשוררים מוזכרים יחדיו ללמדך ששניהם ניגנו בכלים	"וַיְהִי כִּאֲחֵד לְמַחְצְרִים וְלְמִשְׁרָרִים לְהַשְׁמִיעַ קוֹל אֶחָד לְהַלֵּל וּלְהַדוֹת לַה' וְכִהְרִים קוֹל בְּחֲצִצְרוֹת וּבְמִצְלָתִים וּבְכָלֵי הַשִּׁיר וּבְהַלֵּל לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְהַבִּית מְלֵא עֲנָן בַּיּוֹם" (דה"ב ה, יג)